

Адилгазы С., Багылбек Э.

**Алматы қаласының
экологиялық проблемасы және
шешу жолдары (автокөліктер,
жол кептелісінің экологияға
зияны)**

Мақалада автокөліктердің экологияға тигізетін зиянына байланысты зерттеу жұмыстарын жүргізу және экологияға зиян тигізбеудің техникалық қырлары, автокөлік және жол жүру ережелерін халықаралық стандарттарға сәйкестігін қарастырады. Автор мынандай ұсыныстар жасаған. Қала ішінде адами факторларды жою отырып, электрондық камералардың санын көбейту, жол ережелерін бұзушыларға қатысты заң талаптарын күшейту және жүргізушілердің жауапкершілігін арттыру үшін айыппұлды көбейту шаралары ашып көрсетілген.

Түйін сөз: атмосфера, автокөлік, экологиялық проблема, экологияға зиян, еуро стандарт.

Adilgazy S., Bagylbek E.

**Urban environmental problems
and solutions Admaty (cars,
damage to the environment
caused by congestion at)**

The article discusses the impact of harm on the environment from the effects of cars, also brings the arguments of the parties technical harm to the environment, as well as questions about the reduction of traffic rules in compliance with international standards and increase the number of electronic cameras, increased requirements of the law against offenders and uvilichenie size fines in order to increase the responsibility of drivers. Revealed question about, traffic violations, measures to curb them by increasing penalties and sanutsy of Applications by electronic cameras, any requirements for the participation of the human factor in the city.

Key words: atmosphere, machine, environmental issues, environmental damage, Euro standard.

Адилгазы С., Багылбек Э.

**Экологические проблемы
города Алматы и пути их
решения (автомашины, вред,
наносимый при заторах)**

В статье рассмотрены вопросы влияния вреда, наносимого на экологию автомобилями, также приводятся доводы технических сторон не причинения вреда на экологию, вопросы по приведению правил дорожного движения в соответствие с международными стандартами и увеличению числа электронных камер, усилению требований закона в отношении правонарушителей и увеличению размера штрафов с целью повышения ответственности водителей. Раскрыты вопросы относительно нарушения правил дорожного движения, меры по пресечению их через увеличение штрафных санкций и посредством применения электронных камер, ограничивая участие человеческого фактора в городе.

Ключевые слова: атмосфера, машина, экологические проблемы, экологический вред, евро стандарт.

**АЛМАТЫ ҚАЛАСЫНЫҢ
ЭКОЛОГИЯЛЫҚ
ПРОБЛЕМАСЫ
ЖӘНЕ ШЕШУ
ЖОЛДАРЫ
(автокөліктер, жол
кептелісінің экологияға
зияны)**

Миллиондаған адам тіршілік еткен Алматының жағдайы кісі аярлық. Табиғаты сұлулыққа толған әсем қала қолдан жасалған қиянаттан көз ашпай-ақ келеді. Жеті ауданнан тұратын үлкен шаһардың сәнінен жұрнақ табу қиынға айналды. Қаланың ластығы, экологиялық ахуалы сағат санап артуда.

Ығы-жығы адам, кептелісте сірескен көліктер, әр қадам басқан сайын шашылған қоқыстар, иістенген тамаққа таласқан қаңғыбас ит пен мысық, күпісіне оранып, әр жерде аунаған алқаштар...

Ақша табудың жолы осы деп, бүйірін тескілеген жол жөндегіштер дімкәс қаланы онан әрмен діңкелетіп барады. Улы газ бен көк түтін жұтқан алматылықтарға төнген қауіп бұл ғана емес. Онсыз да әлеуметтік мәселесінің мәні кеткен Алматының ауасы адамдарына орасан зор қауіп төндіріп отыр. Әрине, бұл проблемалар ең алдымен қоршаған ортаның ластануынан болуда. Алматы қаласы 2013 жылғы Казгидрометтің бақылау нәтижелерінің қорытындысы бойынша, Қазақстан қалаларының ішіндегі ауа ластануының жоғары деңгейін көрсетіп, бірінші орынға шыққан.

Бүгінгі күнде Алматы дүниежүзіндегі 25 ластанған қаланың тізіміне еніп отыр. Қаламыздың Қазақстандағы ең лас қала аталуының басты өзекті көзі – автокөліктер, қалалық жол полициясының деректері бойынша, дәл қазір 540 мыңнан астам көлік құралдары тіркелген. Бұлардың қатары жылына 40 мыңға дейін көбейеді. Сондай-ақ қалаға орта есеппен күнделікті 200 мыңның шамасында автомобильдер келіп кетіп жатады. Ластағыш заттардың зиянды әсер ету сипаты алуан түрлі: Олар түрлі металдардың коррозиясын үдетіп, өсімдіктер үшін улы болып келеді, сонымен қатар ыс туындауының бір себебі болады, жаппай өкпе және басқа да ауруларға ұшыратады.

Ал әрбір мың автомобильден күніне ауаға 3000 кг көміртек оксидтері, т.с.с отынның толық емес жану өнімдері бөлінеді. Жыл сайын олар 280 млн тонна шамасында көміртек тотығын, 56 млн тонна көмірсутек, 28 млн тонна азот тотығын ауаға қосады. Бұл газдардың құрамында 200-ден астам өте күрделі заттар қосындылары (Pb, Hg, Cd, т.б. ауыр металдар, ішкі жану қозғалтқышының газдары – бензапирен, альдегидтер) бар. Олардың ішінде зиянсыздары – азот, оттегі, сутек, су булары,

зияндылары – көміртек, азот тотығы, этилен, бензол, этан, метан, толуол, бенз(а)пирен, күйе, күкіртті түтін т.б. Бұл физикалық-химиялық қоспалар тыныс алу кезінде адам мен жануарларға аса зиянды. Ластаушылар автомобильді қыздырған кезде және аз жылдамдықпен жүрген кезде ауаға тез тарайды. Машина тоқтаған уақытта көмірсутегі мен көміртек оксиді, ал жүргенде азот оксиді шығады. Дизельді моторлы машиналар құрамында СО, NO заттары бар болғандықтан бензинді пайдаланатын машиналарға қарағанда кемшілігі мол. Себебі, олар түтінді көп шығарады, адам денсаулығына зиянды әсері жоғары. Атмосфераға көліктен бөлінген газдардың құрамында 25-27% қорғасын болатыны анықталған және оның 40% диаметрі 5 мкм-ге дейін жетеді. Ауада ұзақ уақыт сақталып, онымен бірге адам ағзасына түсетіндігі белгілі. Автокөлік түтіні жасыл желекке зиянды әсер етуде – лас ауадан өсімдікте аурулар пайда болады. Жапырағы химиялық күйкке ұшырайды. Атмосфералық ауаның ластануы автокөліктің техникалық жағдайына тікелей байланысты. Қала магистральдары бойында жүргізілген тексерулер бойынша автокөліктің 80%-да түтіндерінде зиянды заттар нормативтен 3-4 есе жоғары болған.

Ия, атмосфера ауасын ластайтын негізгі факторлардың бірі автокөлік болып табылады. Автокөлік бөліп шығаратын газдың құрамында шамамен 200 зат бар. Оның бірі түгелдей жанған немесе шала жанған көмірсутектер. Шала жанған көмірсутектер машинадан шығатын түтіннің құрамында, әсіресе көлік моторы баяу істеп тұрғанда көп бөлінеді. Қалада көлік тасқынының жыл сайын өсуі экологиялық жағдайға, тұрғындардың денсаулығы мен қала экологиясына кері ықпалын тигізуде.

Өкінішке қарай, автокөліктерден шығатын зиянды қалдықтар утилизацияланбайды, себебі оларды қайта өңдейтін өндіріс жоқ. Көлікке пайдаланылатын улы сұйық заттардың қалдықтары жерге төгіліп, олар топыраққа сіңіп, зиян келтіруде. Соңғы жылдары автокөлік құралдарының қоршаған ортаны ластауы жағдайы барынша үдеп барады. Бүгінде еліміздің ірі қалаларындағы қоршаған ортаға тасталатын зиянды заттардың 60 пайызы осы көліктерден келеді. Бұл мәліметтер жөнінде бүгін елімізге тасымалданатын көліктерге халықаралық Еуро стандарттарын енгізу мәселесіне байланысты өткен баспасөз мәслихатында Көлік және коммуникация министрлігінің Стратегиялық жоспарлау және көлік коммуникациялық кешенін дамыту департаментінің директоры Болат Жансүгіров мәлім

еткен болатын. Оның айтуынша, көліктердің ауаны ластау жағдайы, әсіресе, Алматыда қиын болып тұр. Ондағы көліктерден атмосфераға тасталатын зиянды заттар тәулігіне 507 тоннаны құрайды. Ал жылдық көрсеткіш 150-200 мың тонна немесе ауадағы зиянды қалдықтардың 90 пайызына жетеді. «Ескірген көліктердің двигателдерінде 170-тан астам зиянды қоспалар бар. Мысалы, жалғыз ғана көліктің 1 жыл ішінде ауаға тастайтын қалдықтарының ішінде көмірқышқыл оксиді 800 киләні, азот оксиді 40 киләні құрайды. Олардың арасында аталғаннан өзге 20 киләдан астам түрлі көмірқышқыл заттары бар. Осылайша көлік түтінімен қоршаған ортаға 200-ден астам зиянды заттар түседі», – деді департамент директоры. Оның мәліметтеріне қарағанда, аталмыш заттардың денсаулыққа тигізетін әсерінен онкологиялық және тыныс алу жолдарына байланысты ауруларға шалдыққандар саны артып отыр. Сондықтан да Еуро стандарттарын енгізу бүгінгі күннің өзекті мәселесі.[1]

Темір тұлпар сатып алу жағынан талпынысымыз тәп-тәуір көрінеді. Оған мына бір дереккөздер дәлел бола алады: еліміз бойынша 2007 жылы 1,45 миллион көлік тіркелсе, 2013 жылы бұл көрсеткіш 3,13 миллионға жеткен. Жақсы. Жаманы, жол апатынан болатын адам шығыны да соғұрлым артқан. Бүгінде Алматы қаласында 550 мыңға жуық автокөлік тіркелген. Салыстырмалы түрде айта кетсек, 1990 жылы Алматы қаласында тіркелген көліктер саны 100 мыңды құраған. Алматы облысында 2399120 автокөлік тіркелген. Оның 371427 жеке тұлғалардікі болса, 27 693 заңды тұлғалардікі. Өткен жылдың осы мерзімімен салыстырғанда жол көлік саны 10 пайызға артқан [2]

Көлік тығынының көптігін елімізге шетелден ағылып келіп жатқан, ескі-құсқы көліктер санының жыл санап арта түсуі мен осыншама ағынға төтеп бере алмайтын көшелердің тарлығынан іздестіріп, бас қатыратын жұртшылық кейбір кәсіпкерлердің жер телімдерін өз беттерінше иемденіп, мақсатсыз пайдалануы, құрылыс нысандарының жұмыстарын тиісті құжаттарсыз жүргізуі, көлік құралдарын ретсіз қою секілді өзге де толып жатқан заңсыздықтардың көше қозғалысын тежейтіні басты кедергілердің бірі екеніне онша ынта қойып, мән бере бермейді. Сондықтан да көлденең келген кедергінің алдын алып, жіті қадағалап отырмаса болмайды. Осы кептелістің тағы бір себебі, бүгінде көпшілік қала тұрғындарының тұрмыстық жағдайлары жақсарған. Бір үйде бірнеше көлігі бар отбасыларда аз емес. Әрине оларға ешкімнің де қарсылығы

жоқ. Дегенмен, жүргізушілер мәдениет дегеннен жұрдай болып барады. Бірін-бірі сыйлаудан қалған. Кейбіреулер бәсекеге түсіп, ерегескенде өзгелерге зардабымыз тиеді-ау деп еш ойламайды. Тіпті, қоғамдық көлікті игеріп келе жатқан жүргізуші, ішіндегі отырған халыққа қарамай, бір-бірімен жарысып, көліктерін тоқтатып қойып, жұдырықтасып жататындар да жоқ емес. Тіпті жолдың рұқсат етілмейтін жерлерінде де көліктер қай кезде де қаңтарылып тұрғаны. Рас, қазір жолдарды кеңейтіп жатыр. Алайда мұнымен бар проблема шешіле қоймасы анық. Осы көлік кептелісінің басты себепшілері жүргізушілер екенін айта кеткен жөн.

Еліміздегі басқа қалалармен салыстырғанда Алматы қаласындағы көлік кептелісі үлкен проблемалардың біріне айналған. Дереккөздерге жүгінсек, Алматыға сырт аймақтардан күніне мыңдаған көлік қатынайды екен. Бұл Алматы үшін ауыр. Сол себепті де қала әкімшілігі сол көліктердің қозғалысын шектеуді қолға алуы керек. Көлік кептелісін азайтуға бұл да өзінше бір септігін тигізеді сөзсіз. Алматы қаласының тұрғындары көлік кептелісіне күнде тап болады. Қорыта келгенде Алматы қаласының экологиясына зиянын тигізетін басты факторлар мыналар:

– Автокөлік және жол-көлік ережелері заңдық жағынан реттелгенмен, іс-әрекет жүзінде жүзеге аспайды. Яғни заңнаманың, нормативтік құқықтың актілердің орындалмау салдары. Мәселен Заң жүзінде 2011 жылы шығарылған мәслихаттың шешімі бойынша аталмыш 5 жолда (Төле би, Райымбек, Абылайхан, Тимирязев, Абай) көшелері бойында көлік қоюға тыйым салынды. Бірақ іс жүзінде бұл шешім жүзеге асқан жоқ.

– Қала ішінде орнатылған бағдаршамдар көбінесе экономикалық монополистердің ыңғайына қарай қойылған. Мәселен, Алматы қаласынан Райымбек даңғылы бойымен кіріп шығатын күре жол бойындағы Момышұлы көшесінен «Алтын орда» базарына дейінгі аралықтағы жасанды көлік кептелісін ерекше атап айтуға болады.

– Жаяу жүргіншілер мен жүргізушілердің жүргізу мәдениетінің жоқтығы. Жол ережелерін білмеуі, жүргізуші куәлігін сатып алып жатқандығы.

– Көліктердің көптігі

– Жанармай-бензиннің сапасыздығы.

– Алматы қаласындағы 50% ескірген көліктер. Олардан шығатын улы газдар ауаны ластайды.

Жоғарда аталған Алматы қаласының негізгі экологиялық мәселесін талдай отырып осы мәселені шешуге келесі жолдары ұсынылды:

– Автокөлік және жол жүру ережелерін халықаралық стандарттарға сәйкестендіріп, қала ішінде адами факторларды жоя отырып, электрондық камералардың санын көбейту; жол ережелерін бұзушыларға қатысты заң талаптарын күшейту және жүргізушілердің жауапкершілігін арттыру үшін айыппұлды көбейту шараларын қолдану;

– Райымбек даңғылы бойымен жүретін қоғамдық көліктер үшін Момышұлы, Ақкент тұрғын үй кешенінің жанында, «Алтын орда» базарының жанындағы аялдамаларды үлкен жолдан тысқары жерге көшірсе;

– осы аралықта жаяу жүргіншілер өтуге арналған жол үстінен Алтын орданың жанындағыдай аспалы көпір салынса; әсіресе «Ақ кент» тұрғын кешенінің жанында, бұл жер өтуге өте қиын аймақ.

– Алматы қаласы республикалық деңгейдегі қала деп танылғандықтан, әлемнің дамыған басқа қалаларындағыдай көліктер қозғалысына арнайы уақыт белгілесе; мысалы, ертеңгі

– қозғалыстың жоғары интенсивті уақытында (сағат 07.00 ден 09.00 дейін) қалаға,

– «Алтын ордаға дейін» қала аралық автобустардың, үлкен жүк көліктерінің кіруіне тиым салынса; сол сияқты кешкі уақытта да қаладан шығуға;

– үлкен жолға жақын салынған сауда орындарының заңдылығы тексерілсе;

– Бұқаралық ақпарат құралдары арқылы мәдениетті көтеру (жол көлік жағдайлары, апаттарға байланысты ақпараттарды көптеп тарат);

– әрбір жаяу жүргінші мен жүргізушінің жол ережесін нақты, дұрыс білуі шарт ол үшін көлік жүргізу мектептерінің қызметін қатаң қадағалау;

– Қазақстанда жүргізушілерді оқытуға немқұрайлы қараған автомектептерді жауапкершілікке тарту;

– жол ережесін бұзушы қарапайым талаптарды білмесе немесе тиісті білім алмаса, жүргізуші оқыған автомектептің лицензиясынан айырып, қызметін тоқтату;

– Машиналардың сапасына талапты күшейтіп, олардың 20-30% жүруге тыйым салу керек.

– Барлық жеңіл, жүк және қоғамдық автокөліктерді газға көшіру. Ол үшін қаланың іші мен сыртындағы жанармай құю бекеттерін жауып, олардың орнына газ құю бекеттерін орнату қажет. Газды пайдалану өте тиімді, себебі одан ауа ластанбайды және қолдану өте арзанға түседі.

– Алматыда негізінен метро, троллейбус пен трамвайды кеңінен пайдаланған тиімді. Қа-

лада салынып бітпей жатқан метро келешекте жұмыс істейтін болса, онда Алматыдағы көліктердің жұмыстары айтарлықтай жақсаратын болар еді.

2 миллион халқы бар Алматы ауасы бұлайша ластанып жатқанда, 20 миллион халқы бар ірі қалалар қандай күй кешуде дейтіндерде табылады арамыздан. Жоқ, ластану көрсеткіші жағынан қаламыз 20 миллионнан астам тұрғыны бар Мехико, 17 миллиондай халық өмір сүретін Тегеран мен Шанхай, 10-15 миллионның аралығында халқы бар Нью-Йорк, Лондон, Ыстамбұл, Токио мен Мәскеу сияқты қалалардың алдында тұр. Олардың қасында аядай Алматының экологиясын жақсартып алмай жүргеніміз ұят. Бірақ осы бағытта істеп жатқан жұмыстарымыз да шамалы. Әлемдегі ірі қалалардың тәжірибесін өзімізге үлгі етуімізге болады [3].

Мәселен, 90 – жылдардың ортасында Шанхайдың ортасынан ағып жатқан Сучжоу өзені «өлі» өзенге айналып, Шанхайлықтар өзенді «Шанхайдың соры» деп атаған болатын. Қалалықтар қоршаған ортаны күн сайын 10 мың тонналық қоқысқа көмсе, 700-ге тарта өндірістік кәсіпорынның қалдықтары Шанхайдың экологиясын нашарлатып-ақ жіберген. Шанхайлықтар, Шанхайды

әлемдегі ең таза қалалардың біріне айналдыруды мақсат етіп, дереу көгалдандыруға кіріскен. Жасыл – желек қала аумағының 35 пайызын құраған. Демек, 17 миллион қала тұрғынының әрбіріне 9,2 шаршы метрлік көгалдандырылған алаңқай тиеді деген сөз. Қаланың экологиялық ахуалын жақсарту мақсатындағы шараларға бірнеше миллиард доллар бөлінген. Такси мен автобустарды жанар – жағармайдан газға көшірген. Қоршаған ортаға зиянын тигізген кәсіпорын болсын, адам болсын, оларға қала басшылығының үкімі ауыр, қомақты айып салады, тіптен қала көшесінде түкіруге тиым салған. Міне, осы іс-шарадан соң Шанхай қытайдың ең таза қаласы деп танылып, Қытай үкіметі «Экологиялық – жасыл бақша» – деп тауып, арнайы марапаттаған. Міне, осыдан неге үлгі алмасқа? Үкімет тарапынан арнайы қолдау көрсетіліп, Экологиялық таза қалаларымызды дәріптеп, мадақтап отырса, әрине, қалаларымыз экологиясын тазартуға ұмтылып, араларында бәсекелестік туатын еді [4].

Сондықтан барлығын қазірден бастап қолға алмасқа ертең кеш болады. «Таза ауа – жанға дауа». Ендеше, туған қаламыз тек қана экологиялық таза тұғырдан көрінсін десек бәріміз бірге ат салысайық!

Әдебиеттер

- 1 Мемлекет басшысы Нұрсұлтан Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» 17.01.2014 akorda.kz
- 2 ҚР Президенті Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына «Нұрлы жол – болашаққа бастар жол» Жолдауы 2014
- 3 Алматы қаласының статистикалық департаментінің ресми сайты <http://rus.almaty.gorstat.kz/>
- 4 NUR.KZ казахстанский портал <http://news.nur.kz/183537.html>
- 5 Официальный сайт города Алматы <http://www.almaty.gov.kz/page.php>

References

- 1 Memleket basshysy Nursultan Nazarbaevtyн Kazakstan halkyna Zholdauy «Kazakstan zholy – 2050: Bir maksat, bir mudde, bir bolashak» 17.01.2014 akorda.kz
- 2 KR Prezidenti N. Nazarbaevtyн Kazakstan halkyna «Nurly zhol – bolashakka bastar zhol» Zholdauy 2014
- 3 Almaty kalasynyn statistikalыk departamentinin resmi sajty <http://rus.almaty.gorstat.kz/>
- 4 NUR.KZ kazahstanskij portal <http://news.nur.kz/183537.html>
- 5 Oficial'nyj sajт goroda Almaty <http://www.almaty.gov.kz/page.php>